

Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva” în perioada dualismului austro-ungar 1867-1914

Dorin DOLOGA

În absența instituțiilor românești, asociaționismul a constituit un factor de instituționalizare în toate domeniile de activitate în secolul al XIX-lea. El a fost un mijloc de manifestare a solidarității românești. Asociaționismul a permis afirmarea identității naționale în raport cu celelalte naționalități conlocuitoare și ridicarea calitativă a națiunii române.

Ideea iluministă a instituționalizării culturii în formă de expresie românească nu s-a realizat. Pe de altă parte, ideea culturală de națiune modernă nu avea legătură cu națiunea politică. Asociaționismul românesc constituie o prelungire a moștenirii iluministe. Filonul iluminist a intrat în doctrina romantismului românesc, care avea în vedere ridicarea culturală a națiunii prin „iluminare”, prin răspândirea culturii.

Diversificarea socială a societății, dezvoltarea economică datorată introducerii noilor forme de organizare economică, creșterea gradului de instruire a impus necesitatea constituirii unor asociații cu caracter profesional. Ridicarea gradului de instruire a societății a provocat o adevărată explozie a asociațiilor. Obiectivul acestora era împărțit. Cel principal îl constituia solidaritatea națională, alături de care existau obiective secundare, bine definite. Acest fenomen un poate fi pus pe seama laicizării vieții publice. Aproximativ 70 % din asociațiile românești erau încă patronate de către biserică. Printre primele asociații românești care au apărut s-au numărat cele culturale. Dintre acestea, unele erau ale elevilor. Ele s-au organizat după modelul asociațiilor elevilor maghiari și germani. Au urmat apoi asociațiile studenților, create de elevii care au dus cu ei modelul asociațiilor elevilor în cadrul universităților. O altă categorie o formau reuniunile de lectură ale elitelor create în aproape toate centrele urbane, numite casine. Prin biblioteci, reviste, baluri și spectacole, reuniunile de elevi ofereau un model pentru o lume mai puțin instruită, pentru o lume de la sat care imită acest tip de activități culturale. Profesional și confesional, asociațiile își afirmă intenția de solidarizare națională. Aceste reuniuni de elevi erau segregate confesional.

Aflat în plină formare, publicul a receptat valorile modernismului și în primul rând ale junimismului. Modernizarea culturală în Transilvania începe cu aceea a beletristicii. Aceasta n-a fost de cea mai bună calitate. Găsim aici o manifestare a spiritului romantic care desparte momentul 1848 de realismul gazetei *Tribuna*, cu toate că literatura scrisă n-a fost de cea mai bună calitate.

Asociațiile culturale create de elitele orășenești reprezentau o formă prin care acestea căutau să iasă de sub presiunea cercurilor naționalităților conlocuitoare. Cele din mediul rural rămân înscrise într-o formulă folclorizantă. Asociațiile constituiau o formă de manifestare a unei solidarități confesionale. Spre deosebire de alte zone unde nu s-a reușit o coordonare centrală, în Transilvania s-a reușit să se imprime acestor asociații o direcție programatică. Cel mai bun exemplu îl constituie Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA). Aceasta a fost într-o anumită măsură o reuniune de popularizare a culturii, dar și o societate erudită, savantă, capabilă să redacteze diferite studii. ASTRA a constituit un model chiar și pentru Academia Română. Ezitățile de la început au fost depășite în momentul în care ASTRA a reușit să își creeze un sistem prin care să cuprindă toată societatea românească. Acest sistem al autonomiei naționale românești funcționa în afara bisericii, deși în parte se împărțea și din autonomia ei. Rolul ASTREI a fost foarte mare, dar acesta nu a fost unul politic.

Una dintre aceste asociații culturale a fost Societatea de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva” (Virtutea românească reînviată). Ea a reprezentat o creație a elevilor de la Gimnaziul greco-catolic din Năsăud. Societatea s-a înființat datorită necesității cunoașterii operelor literaturii române prin lectura cărților. Această nevoie era resimțită atât la nivelul școlii, cât și în afara ei. Din cauza sărăciei, elevii nu erau capabili să-și

cumpere fiecare cărțile și revistele științifice de care aveau nevoie. Această societate a fost inițiată tocmai pentru a mijloci accesul la mijloacele de cultură. Desigur, societatea nu era singura de acest gen din Transilvania. Asemenea societăți fuseseră înființate și de către elevii gimnaziilor românești greco-catolice din Blaj, Beiuș, a celui ortodox din Brașov și de cei ai gimnaziilor străine din Cluj și Oradea¹.

În septembrie 1868 elevii s-au adresat conducerii gimnaziului năsăudean cerând acordarea permisiunii înființării unei societăți de lectură². Profesorii au solicitat ca mai întâi elevii să arate care este scopul societății și apoi să ceară permisiunea constituirii acesteia³. În noiembrie 1868 elevii au solicitat din nou înființarea societății de lectură, înaintând și statutele acesteia⁴. La 4 decembrie 1868 direcțiunea gimnaziului a aprobat constituirea societății⁵. Profesorii gimnaziali au hotărât la 9 decembrie 1868 să ceară și aprobarea conducerii Districtului Năsăud și să înștiințeze Comisia administrativă a fondurilor școlare (școlile năsăudene erau întreținute din Fondurile școlare grănicerești; acestea erau administrate de un Comitet administrativ cu atribuții decizionale, care alegea o Comisie administrativă cu rol executiv) despre înființarea societății⁶. Conducerea Districtului năsăudean și-a dat acordul în privința înființării societății, după ce în februarie 1869 a cerut modificarea articolului 2 din statute (referitoare la mijloacele prin care societatea urmărea să își atingă scopurile; activitatea acesteia nu trebuia să cuprindă teme politice sau religioase)⁷. La 14 ianuarie 1870 statutele societății au fost aprobate de către Ministerul de culte și instrucție publică⁸. Societatea nu s-a putut însă crea efectiv decât odată cu înființarea clasei a VIII-a gimnaziale (aceasta s-a deschis în anul școlar 1870/1871; Gimnaziul năsăudean s-a înființat în anul 1863, în fiecare an adăugându-se o nouă clasă)⁹. În anul 1876 societatea și-a încetat activitatea. Motivul l-a constituit Ordinul Ministerului de culte și instrucție publică nr. 12787 din 22 iulie 1876, prin care erau admiși ca membri ai societății numai elevii claselor a VII-a și a VIII-a¹⁰. La 9 februarie 1877 elevii au solicitat conducerii gimnaziului să intervină pentru reînceperea activității acesteia¹¹. Corpul profesoral nu a permis reconstituirea acesteia, dar a hotărât în compensație înființarea unei biblioteci a elevilor¹². La 22 septembrie 1878 elevii au cerut din nou reînființarea societății¹³. Și de această dată demersul lor a rămas fără rezultat. În aceste condiții societatea a funcționat în secret, în 1878 fiind elaborate noile statute ale acesteia. În urma demersurilor conducerii gimnaziului pe lângă autoritățile superioare, în 1880 societatea a primit în sfârșit aprobarea să-și reînceapă activitatea legală. Funcționarea acesteia a mai fost întreruptă în timpul primului și a celui de-al doilea război mondial¹⁴.

Organizarea societății

Conform statutelor din 1872 reuniunea se numea Societatea de lectură a junimii studioase (elevilor) de la Gimnaziul românesc greco-catolic din Năsăud. Statutele acesteia aveau 14 paragrafe și 30 articole. Conținutul paragrafelor se referea la scopul societății, oficialii (organele de conducere), membrii, drepturile și obligațiile conducătorului, președintelui, vicepreședintelui, notarului (secretarului), perceptorului (casierului), biblio-

1 Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, (în continuare D.J.B.-N.A.N.), fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 2.

2 *Ibidem*, dos. 1/1868, f. 65.

3 Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școlilor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 313.

4 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 1/1868, f. 70.

5 Alexandru Nistor, Ioan Mureșan, Ion Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 335.

6 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 1/1868, f. 74.

7 Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 313.

8 Alexandru Nistor, Ioan Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *op. cit.*, p. 335.

9 Iuliu Moisil, „Amintiri din viața de liceu” în *Arhiva Someșană*, seria I-a, nr. 26, Năsăud, 1939, p. 19.

10 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 1 și Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 313.

11 D.J.B.-N.A.N., fond: *Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dos. 15/1877-1878, f. 1-4.

12 *Ibidem*, dos. 6/1877, f. 9.

13 *Ibidem*, dos. 15/1877-1878, f. 5-6.

14 Alexandru Nistor, Ioan Rusu-Sărățeanu, Ioan Viraj, *op. cit.*, p. 337-338.